

Юсупов В. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем кримінального забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

Криміналістика в освітньому процесі закладів вищої освіти України: історичні аспекти

*Метою статті є висвітлення історичних особливостей запровадження криміналістики в освітній процес, дослідження розвитку криміналістики в провідних вітчизняних закладах вищої освіти. **Методологія.** У статті використано комплекс наукових методів, а саме: історичний, історіографічний, термінологічний, системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий. **Наукова новизна.** Установлено, що після 1917 року викладання криміналістики в закладах вищої освіти України мало певні особливості: у зв'язку із закриттям юридичних факультетів університетів припинено викладання криміналістики; було запроваджено викладання криміналістики в спеціальних закладах вищої освіти з підготовки міліціонерів, працівників карного розшуку та співробітників інших органів, що забезпечували протидію злочинності; для викладання криміналістики на курсах і в спеціальних школах обрано уніфікований підхід щодо програми навчальної дисципліни, яку затверджував Народний комісаріат внутрішніх справ; у 1930-х роках після відкриття юридичних відділень і факультетів в університетах відновлено викладання криміналістики; у повоєнні роки навчальний курс «Криміналістика» викладали на кафедрах кримінально-процесуального спрямування. **Висновки.** Наприкінці XIX – на початку XX ст. у закладах вищої освіти України криміналістику спершу викладали в межах навчальних курсів з кримінального права, кримінального судоустрою та провадження (процесуальний порядок розслідування злочинів), поліцейського права. До 1917 року криміналістика як комплекс допоміжних до кримінального права навчальних дисциплін мала статус не обов'язкового для вивчення курсу, який пропонували насамперед тим студентам університетів, які мали намір працювати в органах юстиції, що розслідували злочини. Криміналістику викладали студенти під час різних форм навчальних занять – практичних, криміналістичних семінарів, студій, секцій. Після Другої світової війни на теренах України викладання навчальної дисципліни «Криміналістика» інтегрується з «Кримінальним процесом» на кафедрах кримінально-процесуального спрямування. З 1950–1960-х років у вітчизняних юридичних та спеціальних правоохоронних закладах вищої освіти запроваджували кафедри криміналістики, що сприяло подальшому розвитку дисципліни загалом.*

Ключові слова: криміналістика; кримінальне право; кримінальний процес; освітній процес; заклад вищої освіти; кафедра криміналістики; історія криміналістики.

Вступ

Суттєві зміни в кримінальному судочинстві, які відбулися після набуття чинності КПК України 2012 року та проведення низки реформ органів кримінальної юстиції, зумовили трансформацію наявних і виникнення нових принципів, положень і процедур розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень. Унаслідок цього змінилися умови, вимоги, порядок застосування криміналістичних засобів і методів. Зазначене спричинило проблеми в правозастосовній практиці, зокрема щодо використання знань із криміналістики суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності, набутих під час навчання та роботи в практичних підрозділах.

Тому запити практики актуалізують потребу розробити адекватні сучасним умовам засоби, прийоми та методи протидії злочинності, які слід урахувати в освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх юристів, працівників правоохоронних органів і суду.

Проблемам криміналістичної дидактики присвячено наукові праці О. О. Алексєєва, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, І. О. Возгіна, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іценка,

М. К. Камінського, Н. І. Клименко, В. Г. Коломацького, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, Ю. Ю. Орлова, А. В. Самодіна, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін.

Мета і завдання дослідження

Водночас не висвітлено особливості запровадження на теренах України криміналістики як навчальної дисципліни в криміналістичних наукових школах і центрах, її розвитку у вітчизняних закладах вищої освіти. Отже, метою статті є висвітлення історичних особливостей запровадження криміналістики в освітній процес, дослідження розвитку криміналістики в провідних вітчизняних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу

Наприкінці XIX – на початку XX ст. криміналістику трактували як науку про реалії кримінального права і вважали допоміжною наукою. Такі погляди зокрема обстоювали Л. Є. Владимиров, О. Д. Кисельов, О. Ф. Кістяківський, Л. Я. Таубер. Водночас різнилися назви нової науки про розкриття та розслідування злочинів (криміналістики), що виникла в країнах Західної Європи: «наукова

поліція», «технічна поліція», «кримінальна поліція» ("Forensic education", 2003, p. 181–187), «кримінальна техніка», «наукова техніка розслідування злочинів», «техніка розслідування злочинів», «криміналістична технологія». На той час вивчення криміналістики передбачало опанування кримінальної антропології, кримінальної психології, психопатології, кримінальної соціології, судової медицини, окремих складових фізичних і природничих наук (судова фотографія, судова хімія).

Стисло проаналізуємо особливості запровадження та розвитку криміналістики в провідних закладах вищої освіти, зокрема Київському, Харківському, Одеському, Львівському та Чернівецькому університетах (два останні до початку 1940-х років територіально належали до Польщі та Румунії відповідно).

Юридичний факультет Імператорського університету Святого Володимира було відкрито 1835 року (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Спершу основи криміналістики викладали в навчальних курсах з кримінального права, кримінального судоустрою і провадження, поліцейського права. Зокрема, в «Елементарном учебнике общего уголовного права», підготовленому професором кафедри кримінального права О. Ф. Кістяківським, містилися параграфи про співвідношення науки кримінального права і судової медицини (§ 11), кримінального права і психіатрії (§ 12) (Berzin, 2008, p. 67). На заняттях із цих тем викладачі висвітлювали криміналістичні питання в судово-медичних і судово-психіатричних аспектах.

Імператорський Харківський університет засновано 1804 року (нині – Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого). На базі цього закладу утворено відділення етично-політичних наук (з 1835 року – юридичний факультет). Також функціонували кафедри кримінального права і кримінального судочинства, поліцейського права, викладачі яких навчали основ криміналістики майбутніх юристів (Tatsii et al., 2014).

Для впровадження викладання криміналістики в Харківському університеті чимало зусиль доклав екстраординарний професор О. Д. Кисельов. Відповідно до наукових джерел, під керівництвом О. Д. Кисельова і приват-доцента Л. Я. Таубера на юридичному факультеті організовано криміналістичний семінар – науковий гурток студентів юридичного факультету (Yusupov, 2018, p. 324). Протягом 1913 року учасники криміналістичного семінару на засіданнях оголошували доповіді «Дактилоскопический метод в уголовном розыске», «Роль собак в уголовном розыске», «Кража, форма ее совершения и приемы уголовного розыска» ("Otchet", 1914, p. 177–178). Метою семінарів в університетах на той час було поглиблення здобутих студентами

знань, спонукання до самостійної наукової роботи, часткова підготовка до правової практики.

Навчальні семінари практикували не лише в університетах Російської імперії, а й за кордоном. З 1875 року на юридичному факультеті Чернівецького університету діяли два семінари – правознавчий і державознавчий з власними відділеннями. Правознавчий семінар передбачав відділення римського, німецького та церковного права, австрійського приватного права, кримінального права і цивільного процесу (Nykyforak, 1994, p. 12).

Про практичне значення криміналістичного семінару Харківського університету зауважував Л. Я. Таубер: «Для засвоєння відповідних технічних прийомів замало вивчення підручника... для цього необхідним є засвоєння практичних навичок, що формуються лише працею під безпосереднім керівництвом осіб, які на належному рівні володіють цими методами та можуть одразу надати допомогу практиканту» (Tauber, 1915, p. 1133).

Під час семінарів з криміналістики студенти також мали можливість ознайомитися з тими питаннями кримінального права, що не належали до курсу елементарного викладання. Програма таких занять охоплювала: а) кримінальну статистику; б) питання функціонування в'язниць, кримінальної психології та соціології; в) вивчення позитивного права західноєвропейських держав; г) історію кримінального права; д) аналіз класичних праць і творів новітньої літератури з кримінального права ("Otchet", 1913, p. 167).

Юридичне відділення Рішельєвського ліцею (нині – Національний університет «Одеська юридична академія») почало функціонувати 1847 року в статусі університетського факультету. На базі ліцею 1865 року створено Імператорський Новоросійський університет. Одним із трьох його факультетів став юридичний, на якому діяли кафедри кримінального права з кримінальним судоустроєм і судочинством; поліцейського права тощо. Із цього приводу Ю. П. Аленін зазначав, що в Рішельєвському ліцеї викладали практичне судочинство, а в Імператорському Новоросійському університеті – кримінальний процес на кафедрі кримінального права з кримінальним судоустроєм і судочинством (Kivalov, 2002, p. 244). Криміналістичні питання розслідування злочинів висвітлювали викладачі цієї кафедри.

Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка засновано 1784 року, коли австрійський цісар Франц Йосиф I підписав диплом про відновлення Львівського університету та створення чотирьох факультетів – філософського, юридичного, медичного і теологічного. В австрійський період навчальна програма юридичного факультету передбачала вивчення на другому курсі кримінального права. В Енциклопедії Львівського національного університету імені Івана Франка зазначено, що кафедру криміна-

льного права і процесу створено 1784 року. З 1848 року діяла кафедра цивільного і кримінального права та процесу, на якій викладали предмети криміналістичного спрямування ("Yurydychnyi fakultet"). Серед відділень юридичного факультету в 1919/1920 навчальному році було судове право, а 1930 року організовано дворічні студії із судового (процесуального) права. Упродовж 1921–1922 років на юридичному факультеті функціонували кафедри австрійського кримінального права, австрійського кримінального процесу і судової медицини ("Encyclopedia", 2011, p. 71–72).

Згідно з указом австрійського цесаря Франца Йосифа I, 1875 року засновано Чернівецький імператорський і королівський імені Франца Йосифа I університет (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича). Після відкриття університету там діяли три факультети – теологічний, юридичний і філософський (Zahorodna, 2015, p. 6). Кафедру кримінального права і процесу, на якій викладали предмети криміналістичного циклу, очолив приват-доцент Гейдельберзького університету К. Гіллер.

Упродовж 1898–1902 років на юридичному факультеті Чернівецького університету працював знайий учений, основоположник криміналістики Г. Гросс. У грудні 1898 року його було призначено ординарним професором кримінального права Чернівецького університету. До середини 1902 року він викладав курси кримінального процесу, матеріального кримінального права і пенітенціарного права, проводив семінари з кримінального права (Nezhurbida, 2013, p. 23). У 1899/1900 навчальному році Г. Гросса обрано деканом юридичного факультету. У Чернівцях криміналіст започаткував журнал «Архів кримінальної антропології і криміналістики» (за роки його викладання в університеті вийшло друком дев'ять номерів).

За час роботи в Чернівецькому університеті опубліковано такі роботи Г. Гросса: «Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik» («Порадник для судових слідчих як система криміналістики», 3-тє видання), монографії «Der Raritätenbetrug» («Підробка раритету»), «Encyclopadie der Kriminalistik» («Енциклопедія криміналістики»), «Kriminal-Psychologie» («Кримінальна психологія»), статті «Kriminalistische Institute» («Інститут криміналістики»), «Kriminalistik» («Криміналістика»).

Після приєднання Буковини до Румунії 1918 року відбулася румунізація Чернівецького університету. Наслідком цього стала трансформація освітнього процесу в закладі. Відповідно до румунського закону про вищу освіту, юридичному факультету було надано право самостійно визначати навчальні курси, спеціалізації та створювати секції на факультеті. Щороку програма курсів була новою. Наприклад, з 1922 року на

другому році навчання студентам викладали кримінальне право і кримінальний процес Румунії, а програма третього року навчання передбачала криміналістику та судову медицину (Hrekul-Kovalyk, 2010, p. 25).

Поєднання криміналістики та судової медицини було характерно й для інших країн, зокрема Норвегії (Elsemer Sequom, 1977, p. 53–56), Шотландії ("Forensic Medicine", 1977, p. 67–73), Великої Британії (Poison, & Gee, 1974, p. 94).

Для підготовки студентів до семінарських занять професори юридичного факультету писали підручники, посібники, методичні рекомендації тощо. Зокрема, 1922 року професор Чернівецького університету К. Редулеску розробив «Курс кримінального права і криміналістики» (Yusupov, 2018, p. 328). Улітку 1940 року, після приєднання Буковини до УРСР і встановлення на її території радянської влади, за рішенням уряду юридичний факультет Чернівецького університету було розформовано (Neorhitsa, 1995, p. 15).

На кафедрах поліцейського права українських вишів під час викладання однойменних дисциплін висвітлювали окремі питання криміналістики: повноваження поліції щодо охорони місця події, переслідування злочинця за «гарячими слідами», ведення розшукових (криміналістичних) обліків тощо.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. нову науку про розкриття і розслідування злочинів – криміналістику – запроваджують в освітній процес вишів на теренах України. Спочатку як науку, а згодом – і як навчальну дисципліну викладали переважно на кафедрах кримінального права педагоги, що мали вчені звання з кримінального права.

Після більшовицького перевороту 1917 року в Російській імперії почали реформувати систему юридичної освіти, яка постачала кадри для державного апарату. Згідно з Декретом Ради народних комісарів РРФСР від 5 липня 1918 року, усі навчальні заклади підпорядкувалися Народному комісаріату з просвіти. Було закрито провідні виші юридичного профілю, які підпорядковувалися Міністерству юстиції та іншим відомствам. З 1919 року на території радянської України постійно діє Народний комісаріат з просвіти. Цій установі були підпорядковані всі навчальні заклади республіки. Це негативно позначилося на розвитку навчальної дисципліни «Криміналістика», яка на той час мала назву «Техніка розслідування злочинів».

На початку 1920-х років керівництво Народного комісаріату просвіти УСРР обрало хибний шлях ліквідації університетів як вишів «чистої науки», намагаючись замінити їх галузевими навчальними закладами. Унаслідок реформ Київський, Харківський, Одеський та інші університети України було розформовано. Улітку

1920 року ліквідовано юридичний факультет Київського університету, а в листопаді в складі соціально-економічного факультету Київського інституту народного господарства створено правове відділення, яке згодом було перетворено на соціально-правовий факультет і перейменовано на юридичний факультет Київського інституту народного господарства.

Харківський університет реорганізовано в Харківський інститут народного господарства, у якому 1920 року створено правовий факультет. Протягом 1920–1928 років на кафедрі кримінального права і судочинства техніку розслідування злочинів викладав працівник прокуратури Є. М. Євген'єв-Тиш, а згодом – науковий співробітник Харківського інституту науково-судової експертизи (нині – Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса) О. А. Єлісеєв; судову медицину – заслужений професор М. С. Бокаріус, а згодом М. М. Бокаріус. Професора М. С. Бокаріуса також залучали до викладання курсу з техніки розслідування злочинів (Tatsii, 2014, р. 391–392, 413).

Відповідно до постанови ВУЦВК «Про організацію при ВУЦВК інститутів червоної професури» від 4 вересня 1932 року, з метою подальшої підготовки наукових співробітників, викладачів і теоретично підготовлених практичних робітників при ВУЦВК утворено окремі самостійні навчальні інститути червоної професури. Зокрема, діяв Інститут радянського будівництва і права в Харкові ("Zbirnyk zakoniv", 1932, р. 243). 1933 року заклад перейменовано на Всеукраїнський комуністичний інститут радянського будівництва та права, який 1937 року став Харківським юридичним інститутом імені Л. М. Кагановича, а згодом – Ф. Е. Дзержинського (Vilous, 2014, р. 465).

Водночас у РРФСР для підготовки юридичних кадрів радянська влада створювала окремі вищі навчальні заклади, у яких викладали й криміналістику.

Наприклад, Іркутський державний університет засновано 1918 року. Знаного криміналіста Г. Ю. Маннса було призначено екстраординарним професором юридичного факультету. Він читав курс державного права, проте незабаром викладав вісім загальних і спеціальних курсів, серед яких була й криміналістика. Він одним із перших запровадив криміналістику (техніку розслідування злочинів) як новий предмет в освітній процес на юридичних факультетах після більшовицького перевороту 1917 року¹. З квітня 1919 року

Г. Ю. Маннс очолював криміналістичний гурток, створений для вивчення питань кримінального права й допоміжних дисциплін (Kazarin, 1998, р. 6). Іркутський криміналіст 1921 року обстоював позицію, згідно з якою криміналістику потрібно включити в програму викладання суспільно-правових відділень факультетів суспільних наук або гуманітарних факультетів (Manns, 2010, р. 97), до яких належали і юридичні.

У Петроградському робітничо-селянському університеті, що заснований 1918 року, готували кадри для органів радянської юстиції та міліції. В університеті також було створено факультет міліції та карного розшуку. На шестимісячних курсах підготовки працівників карного розшуку вивчали техніку карного розшуку, наукову тактику розслідування злочинів, судову медицину, застосування собак-шукачів. Отримані знання курсанти закріплювали на практиці в карному розшуку, реєстраційному бюро, спільній зі співробітниками міліції роботі з розкриття й попередження злочинів (Lisichenko, & Saburov, 1983, р. 9). Згодом на базі юридичного факультету цього вишу 1930 року створено самостійний юридичний інститут, де було запроваджено вивчення криміналістики як самостійної дисципліни, яку викладав О. О. Сальков (Ischenko, 2016, р. 198).

Після 1917 року криміналістику активно запроваджують на короткострокових курсах для працівників органів слідства, дізнання та суду. В Україні започатковано курси з підготовки та підвищення кваліфікації працівників судових, слідчих органів і міліції в Харківській, Чернігівській, Миколаївській, Подільській, Одеській та інших губерніях. Заняття проводили за програмою, яку 1920 року було затверджено НКВС РРФСР і рекомендовано для організації навчального процесу на всіх курсах радянської міліції (Lisichenko, & Saburov, 1983, р. 8, 9–10).

У березні 1919 року при губернському кримінальному відділі Харкова відкрито спеціальні курси для агентів (працівників розшуку), у лютому 1920 р. в Києві – спеціальні курси для «червоних сищиків» (Ischenko, 2016, р. 173).

11 червня 1921 року почали функціонувати курси червоних міліціонерів Харківської губміліції, згодом на їх базі створено Всеукраїнську школу міліції та карного розшуку (нині – Національна академія внутрішніх справ). У школі курсанти вивчали, зокрема, кримінальну техніку, тактику і судову медицину. Залежно від напрямів підготовки курсантів (працівників зовнішньої міліції

¹ Водночас у наукових джерелах зазначено, що у 1916/1917 навчальному році в Казанському університеті проводили практичні заняття з криміналістики [Маннс Г. Ю. Криминалистика как прикладная дисциплина и предмет преподавания. *Криминалистика пер-*

вопечатный. 2010. № 1. С. 90]. Питання викладання криміналістики в навчальних закладах на території колишньої Російської імперії після 1917 року потребує детальнішого дослідження.

чи карного розшуку) кількість навчальних годин на опанування окремих предметів різнилася. З метою покращення навчання працівників міліції 1924 року було прийнято рішення організувати при школі двомісячні курси реєстраторів-дактилоскопістів (Dzhuzha, & Dovbnia, 2010, p. 100, 101, 105). Схожою була підготовка криміналістів й у Польщі (Rydzek, 1990, p. 159–162).

У Харківському юридичному інституті 1939 року організовано кафедру криміналістики, яка функціонувала до 1941 року. Її завідувачем був учений у галузі судової медицини та криміналістики професор М. М. Бокаріус. Це була перша кафедра криміналістики, запроваджена у вітчизняних закладах вищої освіти.

У післявоєнні роки криміналістику починають викладати на кафедрах кримінально-процесуального спрямування. Зокрема, 1947 року створено кафедру криміналістики та кримінального процесу Київського державного університету, що очолював заслужений діяч науки, доктор юридичних наук, професор С. І. Тихенко, який працював на кафедрі кримінального права університету з 1944 року. На юридичному факультеті університету С. І. Тихенко паралельно викладав курси криміналістики і кримінального права (Berzin, 2008, p. 267). У Харківському юридичному інституті в післявоєнні роки самостійної кафедри криміналістики не було. Її сформували на базі однойменної секції в складі кафедри кримінального права, процесу та криміналістики. Як самостійна кафедра вона функціонувала з 1952 року (Tatsii, 2014, p. 413). Після 1945 року в Одеському державному університеті діяли кафедра кримінального права, процесу та криміналістики. З 1967 року кафедрі очолив відомий криміналіст, доктор юридичних наук, професор В. П. Колмаков. З реорганізованої кафедри 1998 року утворено кафедру криміналістики.

У Київській вищій школі Міністерства охорони громадського порядку УРСР (нині – Національна академія внутрішніх справ) самостійну кафедру криміналістики створено 1964 року на базі кафедри оперативної роботи і криміналістики. Крім основного курсу, там проводили заняття зі спеціальної техніки, судової медицини та судової психіатрії. Згодом було виокремлено кафедри спеціальної техніки і судової медицини. З початку роботи як окремого структурного підрозділу кафедра криміналістики стала однією з провідних у навчальному закладі ("Aktualni ryttannia", 2015, p. 24).

Наукова новизна

Після 1917 року викладання криміналістики в закладах вищої освіти України мало такі особливості:

1) у зв'язку із закриттям юридичних факультетів університетів припинено викладання кримі-

налістики та інших предметів, зокрема кримінальної статистики, кримінальної соціології, кримінальної психології;

2) було запроваджено викладання криміналістики в спеціальних вишах з підготовки міліціонерів, працівників карного розшуку й інших співробітників органів, що забезпечували протидію злочинності;

3) для викладання криміналістики на курсах і в спеціальних школах обрано уніфікований підхід щодо програми навчальної дисципліни, яку затверджував НКВС;

4) у 1930-х роках після відкриття юридичних відділень і факультетів в університетах відновлено викладання криміналістики;

5) у післявоєнні роки навчальний курс «Криміналістика» викладали на кафедрах кримінально-процесуального спрямування.

Висновки

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. криміналістику в закладах вищої освіти України спершу викладали в межах навчальних курсів з кримінального права, кримінального судоустрою і провадження (процесуальний порядок розслідування злочинів), поліцейського права.

До 1917 року криміналістика як комплекс допоміжних до кримінального права навчальних дисциплін мала статус не обов'язкового для вивчення курсу, який пропонували насамперед тим студентам університетів, які мали намір працювати в органах юстиції, що розслідували злочини. Криміналістику викладали студентам, застосовуючи різні форми навчальних занять – практичні, криміналістичні семінари, студії, секції.

Після більшовицького перевороту 1917 року на юридичних факультетах університетів призупинено розвиток криміналістики внаслідок їх закриття; запроваджено викладання криміналістики для підготовки міліціонерів, працівників карного розшуку й інших співробітників органів, що забезпечували правопорядок; уніфіковано програми криміналістики для спеціальних шкіл міліції. З 1930-х років відновлено викладання цієї дисципліни на юридичних відділеннях і факультетах університетів.

Після Другої світової війни на теренах України навчальна дисципліна «Криміналістика» інтегрується з «Кримінальним процесом» на кафедрах кримінально-процесуального спрямування. З 1950–1960-х років у вітчизняних закладах вищої освіти юридичного профілю та спеціальних правоохоронних вишах засновано кафедри криміналістики, що сприяло її подальшому розвитку не лише як юридичної навчальної дисципліни, а й як практичної діяльності та науки.

REFERENCES

- Aktualni pytannia teorii i praktyky kryminalistychnoi nauky, Topical issues of the theory and practice of forensic science: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference devoted to the 50th anniversary of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine of the National Academy of Internal Affairs.* (2015). Kyiv: Helvetyka [in Ukrainian].
- Berzin, P.S. (2008). *Kyivska shkola kryminalnogo prava (1834-1960 rr.): istoriko-pravove doslidzhennia [Kyiv School of Criminal Law (1834-1960 gg.): Historical and legal research]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Bilous, V.V. (2014). 210-ta richnytsia vid dnia zasnuvannia Natsionalnogo yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho [210th anniversary of the founding of the Yaroslav the Wise National Law University]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, Theory and practice of forensic examination and forensic science*, 14, 465-472 [in Ukrainian].
- Dzhuzha, O.M., & Dovbnia, V.A. (2010). Stanovlennia, rozvytok ta orhanizatsiino-pravovi zasady diialnosti pershoho vseukrainskoho navchalnogo zakladu z pidhotovky pratsivnykiv militsii (1921-1937 rr.) [Formation, development and organizational and legal principles of activity of the first all-Ukrainian educational institution for the training of police officers (1921-1937 biennium). *Aktualni pytannia istorii orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy (istoriko-pravovyi aspekt), Topical issues of the history of the bodies of internal affairs of Ukraine (historical and legal aspect)*. V.V. Kovalenko, O.M. Dzhuzha, Ye.M. Bodiul (et al.). (Ed.) (pp. 100-105). Kyiv [in Ukrainian].
- Elsemer Sequom, S.A. (1977). Forensic Medicine in Norway. *Forensic Science*, 10(1), 53-56. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90048-6](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90048-6).
- Encyclopedia. (2011). *Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, Lviv Ivan Franko National University*. (Vols. 1-2). Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Forensic education & training. (2003). *Forensic Science International*, 136(1), 181-187. doi: [https://doi.org/10.1016/S0379-0738\(03\)90017-X](https://doi.org/10.1016/S0379-0738(03)90017-X).
- Forensic Medicine in Scotland. (1977). *Forensic science*, 10, 67-73. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90052-8](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90052-8).
- Heorhitsu, A.Z., Marchuk, V.P., Nykyforak, M.V., & Patsurkivskiy, P.S. (1995). Yurydychnyi fakultet Chernivetskoho universytetu (istorychnyi narys) [Faculty of Law of Chernivtsi University (historical essay)]. *Erlikhovskiy zbirnyk, Ehrlich collections*, 2, 15-25 [in Ukrainian].
- Hrekul-Kovalyk, T.A. (2010). Osoblyvosti navchalnogo protsesu na yurydychnomu fakulteti Chernivetskoho universytetu u 1918-1940 rr. [Features of the educational process at the Faculty of Law of Chernivtsi University in 1918-1940]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu, Scientific herald of Chernivtsi University*, 538, 25-30. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90048-6](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90048-6) [in Ukrainian].
- Iscenko, A.V. (2016). *Letopis kriminalistiki: daty, fakty, imena [Forensic history: dates, facts, names]*. Kyiv: UkrDHRI [in Russian].
- Kazarin, V.N. (1998). Pervye professora-yuristy Irkutskogo universiteta [The first professors and lawyers of the University of Irkutsk]. *Sibirskii yuridicheskii vestnik, Siberian Legal Gazette*, 2, 6-7 [in Russian].
- Kivalov, S.V. (Ed.). (2002). *Istoriia Odeskoi natsionalnoi yurydychnoi akademii [History of Odessa National Law Academy]*. Odesa: Yuryd. lit. [in Ukrainian].
- Lisichenko, V.K., & Saburov, I.V. (1983). Razvitie kriminalistiki i sudebnoi ekspertizy v pervye gody sovetskoi vlasti v RSFSR i USSR [Development of forensic science and forensic examination in the early years of Soviet power in the RSFSR and the Ukrainian SSR]. *Kriminalistika i sudebnaia ekspertiza, Forensics and forensics*, 26, 3-13 [in Russian].
- Manns, G.Yu. (2010). Kriminalistika kak prikladnaia disciplina i predmet prepodavaniia [Forensic science as an applied discipline and subject matter]. *Kriminalist pervopechatnyi, Forensic forensic scientist*, 1, 79-91 [in Russian].
- Nezhurbida, S.I. (2013). *Etiolohiia zlochynu: teorii, analiz, rezultat [Etiology of crime: theory, analysis, result]*. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
- Nykyforak, M.V. (1994). Stanovlennia vyshchoi yurydychnoi osvity na Bukovyni [Becoming of higher legal education in Bukovina]. *Erlikhovskiy zbirnyk, Ehrlich collections*, 1, 12-22 [in Ukrainian].
- Otchet o sostoianii i deiatelnosti Imperatorskogo Harkovskogo universiteta za 1913 g. [Report on the status and activities of the Imperial Kharkov University in 1913]. (1914). *Zapiski Imperatorskogo Harkovskogo universiteta, Notes of the Imperial Kharkov University*, 1, 177-178 [in Russian].
- Otchet o sostoianii i deiatelnosti Imperatorskogo Harkovskogo universiteta za 1912 g. [Report on the status and activities of the Imperial Kharkov University in 1912]. (1913). *Zapiski Imperatorskogo Harkovskogo universiteta, Notes of the Imperial Kharkov University*, 2, 167 [in Russian].
- Poison, C.J., & Gee, D.J. (1974). The essentials of forensic medicine. *Forensic Science*, 4, 94. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(74\)90086-7](https://doi.org/10.1016/0300-9432(74)90086-7).
- Tadeusz Rydzek. (1990). Modern criminalistic expertise. *Forensic Science International*, 46(1-2), 159-162. doi: [https://doi.org/10.1016/0379-0738\(90\)90156-S](https://doi.org/10.1016/0379-0738(90)90156-S).
- Tatsii, V.Ya, Bytiak, Yu.P., & Hetman, A.P. (et al.). (Ed.). (2014). *Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho 1804-2014 [National Law University named after Yaroslav the Wise, 1804-2014]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Tauber, L. (1915). K voprosu ob usovershenstvovanii sposobov issledovaniia prestupleniia [On the issue of improving the methods of investigating crime]. *Vestnik prava, Newspaper rights*, 41, 1132-1134 [in Russian].
- Yurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Franka [Law Faculty of the Ivan Franko National University of Lviv]. (n.d.). www.old.law.lnu.edu.ua. Retrieved from <http://www.old.law.lnu.edu.ua/about/history> [in Ukrainian].
- Yusupov, V.V. (2018). *Kryminalistyka v Ukraini u XX-XXI stolitiakh [Forensics in Ukraine in XX-XXI centuries]*. Kyiv: Maslakov [in Ukrainian].

- Zahorodna, N.M., Horiunova, N.I., Tkach, N.I., Riaba, V.I. (2015). *Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha v nezalezhnii Ukraini: do 140-richchia vid dnia zasnuvannia* [Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University in Independent Ukraine: to 140th anniversary from the day of foundation]. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-t [in Ukrainian].
- Zbirnyk zakoniv ta rozporiadzhen Robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy "Pro orhanizatsiiu pry VUTsVK instytutiv chervonoi profesury": vid 31 hrud. 1932 r. No. 36-40 [Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine "On the organization at the VUTSVK of institutes of red professorship" from December 31, 1932, No. 36-40] [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (Київ, 23 січ. 2015 р.). Київ : Гельветика, 2015. 368 с.
- Берзін П. С. Київська школа кримінального права (1834–1960 рр.): історико-правове дослідження : монографія. Київ : КНТ, 2008. 436 с.
- Білоус В. В. 210-та річниця від дня заснування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 465–472.
- Джужа О. М., Довбня В. А. Становлення, розвиток та організаційно-правові засади діяльності першого всеукраїнського навчального закладу з підготовки працівників міліції (1921–1937 рр.). *Актуальні питання історії органів внутрішніх справ України (історико-правовий аспект)* : зб. наук. пр. / [редкол.: В. В. Коваленко (голова), О. М. Джужа, Є. М. Бодюл та ін.]. Київ, 2010. С. 100–105.
- Elsemer Sequom S. A. Forensic Medicine in Norway. *Forensic science*. 1977. Vol. 10. Issue 1. P. 53–56. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90048-6](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90048-6).
- Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. Т. 1 : А–К. 1088 с.
- Forensic education & training. *Forensic Science International*. 2003. Vol. 136. Supplement 1. P. 181–187. doi: [https://doi.org/10.1016/S0379-0738\(03\)90017-X](https://doi.org/10.1016/S0379-0738(03)90017-X).
- Forensic Medicine in Scotland. *Forensic science*. 1977. Vol. 10. P. 67–73. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90052-8](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90052-8).
- Георгіца А. З., Марчук В. П., Никифорак М. В., Пацурківський П. С. Юридичний факультет Чернівецького університету (історичний нарис). *Ерліховський збірник*. 1995. Вип. 2. С. 15–25.
- Грекул-Ковалик Т. А. Особливості навчального процесу на юридичному факультеті Чернівецького університету у 1918–1940 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 538. С. 25–30. (Серія «Правознавство»). doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(77\)90048-6](https://doi.org/10.1016/0300-9432(77)90048-6).
- Ищенко А. В. Летопись криминалистики: даты, факты, имена. Киев : УкрДГРІ, 2016. 384 с.
- Казарин В. Н. Первые профессора-юристы Иркутского университета. *Сибирский юридический вестник*. 1998. Вып. 2. С. 6–7.
- Історія Одеської національної юридичної академії / голов. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Юрид. літ., 2002. 328 с.
- Лисиченко В. К., Сабуров И. В. Развитие криминалистики и судебной экспертизы в первые годы советской власти в РСФСР и УССР. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1983. Вып. 26. С. 3–13.
- Маннс Г. Ю. Криминалистика как прикладная дисциплина и предмет преподавания. *Криминалист первопечатный*. 2010. № 1. С. 79–91.
- Нежурбіда С. І. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2013. 432 с.
- Никифорак М. В. Становлення вищої юридичної освіти на Буковині. *Ерліховський збірник*. 1994. Вип. 1. С. 12–22.
- Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1913 г. *Записки Императорского Харьковского университета*. 1914. Кн. 1. С. 177–178.
- Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1912 г. *Записки Императорского Харьковского университета*. 1913. Кн. 2. С. 167.
- Poison C. J. and Gee D. J. The essentials of forensic medicine. *Forensic Science*. 1974. Vol. 4. P. 94. doi: [https://doi.org/10.1016/0300-9432\(74\)90086-7](https://doi.org/10.1016/0300-9432(74)90086-7).
- Tadeusz Rydzek. Modern criminalistic expertise. *Forensic Science International*. 1990. Vol. 46. Issues 1–2. P. 159–162. doi: [https://doi.org/10.1016/0379-0738\(90\)90156-S](https://doi.org/10.1016/0379-0738(90)90156-S).
- Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого 1804–2014 / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Ю. П. Битяк, А. П. Гетьман та ін.]. Харків : Право, 2014. 616 с.
- Таубер Л. К вопросу об усовершенствовании способов исследования преступления. *Вестник права*. 1915. № 41. С. 1132–1134.
- Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка : істор. огляд. URL: <http://www.old.law.lnu.edu.ua/about/history>.
- Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX–XXI століттях. Київ : Маслаков, 2018. 556 с.
- Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні: до 140-річчя від дня заснування : бібліогр. покажч. / [уклад.: Н. М. Загородна, Н. І. Горюнова, Н. І. Ткач, В. І. Ряба]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2015. 512 с.
- Про організацію при ВУЦВК інститутів червоної професури : збірник законів та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України від 31 груд. 1932 р. № 36–40. Ст. 243.

Стаття надійшла до редколегії 31.01.2019

Yusupov V. – Ph.D in Law, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Scientific Research Laboratory on the Problems of Providing Criminal and Forensic Expert Study of the Educational and Research Institute No. 2 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

Forensics in the Educational Process of the Institutions of Higher Education in Ukraine: Historical Aspects

*The purpose of the article is to highlight the historical features of the establishment of forensic science in the educational process, the research on the development of forensics in leading Ukrainian higher education institutions. **Methodology.** In the article a set of scientific methods is used, namely: historical, historiographical, terminological, systemic-structural, formal-logical, comparative legal. **Scientific novelty.** It was established that after 1917 the teaching of forensics in higher education institutions of Ukraine had some peculiarities: due to the closure of the faculties of law at the universities, the teaching of forensics was discontinued; a teaching of forensics was introduced in specialized institutions of higher education for police officers, criminal investigators and employees of other bodies who counteracted crimes; a unified approach to the curriculum program, which was approved by the People's Commissariat of Internal Affairs, was adopted to teach forensics at courses and in special schools; a teaching of forensics was restored in the 1930s, after the opening of legal departments and faculties in universities; the forensic training course was taught at the departments of the criminal procedural direction in the postwar years. **Conclusions.** In the late nineteenth and early twentieth centuries in institutions of higher education of Ukraine forensics was primarily taught within the framework of training courses on criminal law, criminal justice proceedings (the procedural order of criminal investigation) and police law. Until 1917, forensics as a complex of auxiliary subjects to criminal law had the status of an optional training course, which, above all things, was offered to students who had intentions to work in the justice agencies, which were investigating crimes. Forensics was taught and mastered by students during various forms of training sessions – practice sessions, seminars in forensic science, audiences, sections. After the end of the Second World War, on the territory of Ukraine a teaching of curriculum on forensics was integrated with the curriculum on criminal procedure. These subjects were provided by the departments of the criminal procedural direction. Since the 1950s and 1960s, domestic law and special law-enforcement institutions of higher education began to create departments of forensic science, which had to ensure the further development of forensics.*

Keywords: forensics; criminal law; criminal procedure; educational process; institution of higher education; department of forensics; history of forensics.